

УДК 336.7: 336.741.225.3

Вавдіюк Н.С., д.е.н., професор

Талах Х.В.

Луцький національний технічний університет

ОБИГ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ

В статті проведено дослідження процесу емісії та організації обігу електронних грошей, удосконалення якого дозволить сформувати рекомендації щодо формування попиту та пропозиції на електронні гроші. Сформовано методичний підхід до оцінки організації обігу електронних грошей та здійснено розрахунок коефіцієнта трансферабельності електронних грошей, який передбачає співставлення загальної суми операцій з електронними грошима платежі з метою погашення вартості товарів, робіт або послуг до загального обсягу випущених електронних грошей, що дозволить визначити швидкість обігу електронних грошей, інтенсивність їх руху. Розглянуті прямі та непрямі методи регулювання обігу електронних грошей, які дозволять врахувати релевантні фактори впливу на стимулювання попиту та пропозиції на електронні гроші.

Ключові слова: електронні гроші, функції електронних грошей, електронних обіг, емісія електронних грошей.

Vavdiyuk N., Talah C.

CIRCULATION AND REGULATION OF THE ELECTRONIC MONEY IN UKRAINE

The article is a study of the processes of emission and circulation of electronic money organization, the improvement of which will generate recommendations for creating demand and supply for electronic money. There was formed a methodical approach to assessing the organization of circulation of electronic money and was settled coefficient of electronic money transferability, which involves comparing the total amount of transactions with electronic money payments to cover the cost of goods or services to the total volume of issued electronic money, which will determine the velocity of electronic money circulation the intensity of their movement. Direct and indirect methods of regulation of electronic money, that will take into account relevant factors emerged to stimulate supply and demand for electronic money were considered.

Keywords: electronic money, electronic money functions, electronic money circulation, electronic money emission.

Вавдіюк Н.С., Талах Х.В.

ОБРАЩЕНИЯ И РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ В УКРАИНЕ

В статье проведено исследование процесса эмиссии и организации обращения электронных денег, совершенствование которого позволит сформировать рекомендации по формированию спроса и предложения на электронные деньги. Сформирован методический подход к оценке организации обращения электронных денег и произведен расчет коэффициента трансферабельности электронных денег, который предусматривает сопоставление общей суммы операций с электронными деньгами платежи с целью погашения стоимости товаров, работ или услуг к общему объему выпущенных электронных денег, что позволит определить скорость обращения электронных денег, интенсивность их движения. Рассмотрены прямые и косвенные методы регулирования обращения электронных денег, которые позволят учесть релевантные факторы выплыву на стимулирование спроса и предложения на электронные деньги.

Ключевые слова: электронные деньги, функции электронных денег, электронных обращение, эмиссия электронных денег.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Інноваційний розвиток економіки сприяє

забезпеченню процесу обігу грошей у безготівковій та готівковій формах з використанням електронних грошей. Цифрові гроші або e-money, e-гроші, електронна готівка, електронні обміни є означенням грошей чи фінансових зобов'язань, обмін і взаєморозрахунки з якими проводяться за допомогою інформаційних технологій.

Питання регулювання обігу цифрових та електронних грошей з метою визначення такого їх обсягу, який позбавив би національну економіку ризику зменшення швидкості обігу грошей, виникнення інфляції чи дефіциту безготівкових грошових активів є актуальним і нині. Це дозволить приймати управлінські рішення щодо емісії електронних грошей, які виконуватимуть функції грошей, забезпечуватимуть їх трансферабельність.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретичні основи організації обігу та обороту електронних грошей досліджено в працях вітчизняних і зарубіжних науковців: В. Міщенко, Д. Вілуша, П. Сеница, В. Кравець, О. Махаєвої, В. Крилової, Н. Грищука та ін. Проте, незважаючи на достатній обсяг наукових здобутків вчених існують невирішені питання, які потребують додаткового дослідження, а саме виявлення можливостей та ризику обігу електронних грошей в національній економіці.

Цілі статті полягають у формуванні методичного підходу до оцінки організації обігу електронних грошей та до вибору прямих та непрямих методів регулювання обігу електронних грошей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нині активно зростають обсяги безготівкових розрахунків з використанням як традиційних платіжних інструментів, платіжних карток, так і інноваційних продуктів та електронних сервісів, що зумовлено певними умовами господарювання. З метою дослідження форм і способів розрахунків електронними грошима розглянемо зміст поняття електронних грошей та охарактеризуємо особливості регулювання їх обігу.

Комплексною програмою розвитку фінансового сектора України, затвердженої Постановою правління НБУ №391 від 18.06.2015 [1] передбачено внесення змін до законодавчих актів України та імплементацію положень законодавства ЄС з метою розвитку безготівкового обороту і роздрібних безготівкових платежів з використанням електронних платіжних засобів. А у Постановах Правління Національного банку [2] встановлено загальні вимоги до випуску, використання та погашення електронних грошей. Визначення електронних грошей наведено в п. 15.1 ст. 15 Закону України №2346-III від 05.04.2001 «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні». Електронні гроші – одиниця вартості, яка зберігається на електронному пристрої, приймається як платіжний засіб іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [3]. Формування визначення електронних грошей відповідає і визначенню, наведеному в директиві Європейського парламенту і Ради 2009/110/ЄС від 16.09.2009 року «Про започаткування, здійснення та пруденційний нагляд за діяльністю установ, що працюють з електронними грошима» [4].

Також в Законі №2346-III [3] наведено визначення користувача електронних грошей і розмежовано їх на фізичних осіб і юридичних осіб. Фізична особа може висувати до погашення електронні гроші в обмін на готівкові кошти, а юридичній особі належить до використання в операційній діяльності тільки безготівкові кошти. Електронні гроші приймають участь в грошовому обігу як готівковій, так і безготівковій формах.

На території України емітентом електронних грошей може бути тільки банк, він же надає користувачам або комерційним агентам можливість їх сплати. Банк має право

здійснювати випуск електронних грошей, номінованих лише в гривні. Банк, що здійснює випуск електронних грошей бере на себе зобов'язання з їх погашення.

Організація обігу електронних грошей залежить від учасників цього процесу:

- 1) емітент (банківська установа, ліцензований емітент);
- 2) власник/платник електронних грошей (фізична чи юридична особа, на користь якої здійснюється їх емісія);
- 3) одержувач електронних грошей (фізична чи юридична особа);
- 4) банки-агенти (банки, які не є емітентами, але беруть участь у подальших розрахунках чи обслуговуванні рахунків із використанням електронних грошей);
- 5) торговець – суб'єкт господарювання, зареєстрований відповідно до законодавства України, який на підставі договору, укладеного з емітентом або агентом з розрахунків, приймає електронні платежі як засіб платежу за товари.

Обіг електронних грошей, випущених емітентами-резидентами, не передбачає обмежень, які характерні для емітентів-нерезидентів. Варто відмітити, що в практиці цифрового банкінгу спостерігається надання права емісії електронних грошей і для небанківських установ, що здійснюють фінансово-кредитні операції.

Отже, обіг електронних грошей у вигляді грошових зобов'язань здійснюється шляхом відступлення права вимоги до емітента, внаслідок чого виникає зобов'язання останнього в розмірі пред'явлених електронних грошей. Передплата традиційними грошима є передумовою для запису на технічному пристрої користувача грошової вимоги до емітента у вигляді електронних грошей. Далі електронні гроші використовуються суб'єктом господарювання для придбання товарів, робіт, послуг.

Безготівкові гроші, як і готівкові, виконують певні функції в процесі обслуговування руху вартості в процесі суспільного відтворення ВВП. В теорії грошей обґрунтовано наступні функції грошей: міри вартості, засобу обігу, засобу утворення скарбів, засобу платежу, світових грошей. Опишемо їх функціональне призначення залежно від обігу безготівкових грошей в грошовому обороті.

Функцію міри вартості гроші виконують до входження в безготівковий грошовий обіг через встановлення ціни на товари, роботи, послуги, а функцію засобу нагромадження гроші починають виконувати, якщо вилучаються на деякий час з грошового обігу, перетворюючись в скарб. Тому ці функції впливають на масу грошей, яка впливає й на величину грошового обороту. Розглянувши систему обігу електронних грошей варто виокремити і найважливішу властивість, яку набуває функція обігу, – трансферабельність [5] – вільно передаватись між користувачами. Відповідно, гроші, що знаходяться в безготівковому обігу, виконуватимуть основні функції: засобу платежу, засобу обігу, світових грошей, а допоміжними функціями безготівкових грошей будуть функції нагромадження та міра вартості, які залежатимуть від умов банківського обслуговування безготівкових розрахунків та умов розвитку економіки.

Електронні гроші мають відмінності від інших засобів безготівкового розрахунку: електронні гроші є одночасно і платіжним засобом, і зобов'язанням їх емітента; в якості платіжного засобу їх можуть приймати різні учасники товарно-грошових відносин, а не тільки емітент для погашення зобов'язань; електронні гроші можуть виражатися в інших одиницях валюти, відмінної від національної; для проведення операцій використовується окремий обліковий запис користувача або персональний «електронний гаманець», кошти на якому виражені в електронних грошових одиницях; обіг електронних грошей за потребою гарантує анонімність сторонам, що беруть участь у розрахунках.

В основі системи статистичних показників, які характеризуватимуть процес обігу електронних грошей, лежать економічні категорії, пов'язані з реалізацією закону грошового обігу, функціями електронних грошей (міра вартості; засобу обігу; засобу платежу на місцевому та міжнародному рівнях; засобу накопичення і заощадження),

визначенням впливу обігу електронних грошей на швидкість їх обігу та обсяг грошової маси та її структури.

Обіг електронних грошей характеризується сукупним обсягом наперед передплачених електронних платіжних коштів, які належать приватним особам, підприємствам, державі і використовуються для обслуговування грошового обороту. Відповідно, суб'єкти господарювання є контрагентами по платежах, а кожен акт платежу передбачає пряму участь контрагентів: платника і одержувача, і опосередковану – банківську установу. Використання інноваційних технологій дозволяють здійснювати розрахунки електронними грошима як між фізичними особами (С2С – «споживач» – «споживач»), так і між юридичними та фізичними особами (В2С – «бізнес» – «споживач»), а також між С2G («споживач» – «держава»), G2B («держава» – «бізнес») і навпаки. Статистичною ознакою цих відносин є акти платежу або фінансове забезпечення його вчинення.

У грошовій масі розрізняють електронні гроші, що застосовуються в безготівковому обігу та можуть бути виведені в готівку для фізичних осіб чи пасивні гроші (нагромадження, резерви, залишки на рахунках), які можуть бути використані за оплату товарів, робіт, послуг. Обсяг електронної готівки, необхідний для звернення, безпосередньо залежить від обсягу безготівкових платежів, термінів оборотності коштів в товарах та інших факторів. Відповідно, грошова маса електронних грошей має кількісне вираження обсягу транзакцій у грошових одиницях – гривні, структуру і динаміку руху. З огляду на якісну характеристику грошової маси важливе значення має її структура, а щодо практики її регулювання – обсяг і динаміка руху, а також структурно-видова характеристика. Щодо структури, то грошову масу електронних грошей можна розподілити за кількома критеріями: ступінь «готовності» певних елементів до оборотності, тобто ступінь їх ліквідності; рівень трансферабельності електронних грошових засобів; тип розміщення в суб'єктів грошового обороту (зберігання на фізичному пристрої (цифрові) та онлайн гроші [6, 7]; територіальне розміщення.

З метою оцінки емісії електронних грошей та аналізу їх обороту зведемо статистичні дані НБУ про обсяг емісії електронних грошей та обсяги операцій з електронними грошима (табл. 1).

Таблиця 1

Емісія електронних грошей в Україні та операції з ними *

Назва показника	Роки			Відхилення від попереднього року			
				+,-		%	
	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2015 рік	2016 рік	2015 рік	2016 рік
Обсяг випущених електронних грошей, млн грн	12,5	30,96	48	18,5	17,0	247,7	155,0
Кількість електронних гаманців, млн.	33,7	40	45,5	6,3	5,5	118,7	113,8
в тому числі активні користувачі, млн.	5,83	26,5	32,5	20,67	6	454,5	122,6
Обсяг випущених електронних грошей на електронний гаманець, млн грн	0,37	0,77	1,05	0,40	0,28	208,67	136,30
Сума операцій з електронними грошима, млрд. грн.	1,4	3,24	3,6	1,8	0,4	231,3	111,2
Обсяг транзакцій з електронними грошима на активного користувача, млн грн	0,24	0,12	0,11	-0,12	-0,01	50,91	90,60
Коефіцієнт трансферабельності електронних грошей	11,20	10,47	7,50	-0,73	-2,97	93,44	71,67

* сформовано авторами на основі даних джерела: [8]

У 2015 році в обігу перебувало електронних грошей на 30,96 млн. грн., що в 2,48 рази або на 18,5 млн грн більше, аніж у 2014 році. У 2016 році обсяг випущених електронних грошей збільшився у 1,6 рази, а це на 17 млн. грн. більше у порівнянні з 2015 роком. За результатами аналізу, загальна кількість випущених електронних грошей протягом досліджуваного періоду збільшилась майже у 3 рази порівняно з 2014 роком, що є позитивним явищем та свідчить про зростання попиту на електронні гроші. Електронні гроші використовуються як засіб розрахунків за виконані роботи, послуги, випущену продукцію через інтернет чи через електронний гаманець.

Власники електронних гаманців протягом 2014–2016 рр. здійснювали платежі з метою погашення вартості товарів, робіт або послуг. Так, даними НБУ, у 2014 році загальна кількість електронних гаманців користувачів склала 33,7 млн з них активні – 5,83 млн. А вже у 2015 році загальна кількість облікових записів користувачів електронних гаманців зростає на 6,3% та склала 40 млн., при чому на 20,67 млн збільшилась кількість активних користувачів, однак це лише 66,3% від загальної кількості зареєстрованих електронних гаманців. У 2015 році кількість гаманців збільшилась на 15,5 млн. або на 13,8%, а них активні трохи більше половини (26,5 мільйонів) [9], а у 2016 році 45,5 млн або на 13,8% з них активних користувачів збільшилось на 6 млн., або на 5% від 2015 року. Поповнювати електронний гаманець слід через спеціальні термінали, купуючи пластикові картки, здійснюючи переказ з будь-якого банківського рахунка, за допомогою мобільного телефону або іншого електронного гаманця. Якщо ж порівняти обсяг випущених електронних грошей до кількості зареєстрованих електронних гаманців, то помітимо, що значення показників зростає щороку: 1,05 млн. грн. на один електронний гаманець у 2016 році, що на 0,28 млн. грн. або на 36,3% більше, аніж у 2015 році. У 2015 р. обсяг емітованих електронних грошей на один електронний гаманець зростає на 0,4 млн. грн. або ж у 2 рази.

Потягом 2014–2016 років здійснювались в Україні мікроплатежі та макроплатежі загальною сумою від 400 млрд. до 1 трлн грн. Так, загальна сума операцій з електронними грошима в 2015 році склала 3,24 млрд грн, що в 2,3 рази більше, аніж у 2014 році. У 2016 році на 0,4 млрд. грн. або на 11,1%, а це –3,6 млрд грн. Якщо ж порівняти обсяг транзакцій з електронними грошима на одного активного користувача то отримаємо дані, які свідчать зниження їх суми та збільшення кількості активно них користувачів. У 2016 році це 0,11 млн. грн. на одного активного користувача, в той час як у 2014 році на одного активного користувача припадало 0,24 млн грн. У відсотковому вираженні прослідковується тенденція до зменшення суми транзакцій у 2016 році – на 50,1% у порівнянні з 2014 роком і на 9,4% у порівнянні з 2015 роком. Це свідчить про зменшення кількості проведених платежів з електронними грошима, а також зростання кількості як електронних гаманців, так і кількості активних споживачів.

Розрахуємо коефіцієнт трансферабельності електронних грошей здійснимо шляхом співставлення загальної суми операцій з електронними грошима платежі з метою погашення вартості товарів, робіт або послугу млн. грн. до загального обсягу випущених електронних грошей в млн. грн. за допомогою коефіцієнта трансферабельності електронних грошей зможемо визначити і швидкість їх обігу, адже від кількості і обсягу здійснення послідовних платежів електронними грошима залежить і обіговість електронних грошей між учасниками грошового обороту. Показник коефіцієнта трансферабельності електронних грошей (швидкість обігу електронних грошей) показує, скільки разів у середньому за рік електронна грошова одиниця витрачається на купівлю товарів, робіт, послуг, тобто відображає інтенсивність руху електронних грошей.

Так, розрахункове значення коефіцієнту трансферабельності електронних грошей знижується протягом 2014–2016 рр.: 11,2 у 2014 році, а далі відбувається зниження коефіцієнту на 7,5% – 10,47 у 2015 році, і на 29,4% до 7,5 у 2016 році. Зниження значення коефіцієнту трансферабельності електронних грошей відбулось внаслідок збільшення темпів зростання кількості електронних гаманців у порівнянні зі зменшенням частоти та обсягів здійснюваних транзакцій. Зміна коефіцієнту трансферабельності або швидкості

обігу електронних грошей відо-бражає зміну реального грошового попиту на електронні гроші та платежі з ними. Відповідно, трансферабельність та швидкість обігу електронних грошей зростатиме, коли суб'єкти господарювання очікуватимуть зростання альтернативної вартості утримання електронних грошових активів у національній валюті: зниження відсотків за обслуговування електронних грошей, номінальних відсоткових ставок, рівня інфляції, обмінного курсу, зростання збалансованості попиту та пропозиції тощо.

При розрахунку індексу трансферабельності електронних грошей доцільно здійснювати розрахунок і сукупної швидкості обсягу грошової маси, адже залежно від різної швидкості обіговості грошових агрегатів їх величина може бути різною як за обсягом, так і у динаміці. Отже, за допомогою індексного методу можна кількісно вимірювати приріст середньої швидкості обігу електронних грошей, виявляти зміну їх швидкості, досліджувати структурні зрушення в масі грошей, встановлювати закономірності зростання параметрів грошової маси.

Отже, електронні гроші є кредитними, оскільки випускаються як наперед профінансоване зобов'язання емітента, електронні гроші не збільшують масу грошей в обігу, але можуть пришвидшувати їх обіг. Це пов'язано з тим, що електронні гроші є засобом забезпеченості, гарантованості, трансферабельності платежу за товари, роботи, послуги.

Поступове зниження частки готівкового обігу на користь безготівкового в тому числі з використанням електронних грошей потребує удосконалення економічних, правових і соціальних стимулів розвитку безготівкових розрахунків.

Впровадження інноваційних технологій та удосконалення дистанційних каналів обслуговування є одними з пріоритетних напрямів діяльності банківських установ. З цією метою проаналізуємо ринок платіжних карток, зокрема проведемо аналіз обсягів випуску платіжних карток з функцією електронних платежів та віртуальних платіжних карток, якими найчастіше сплачуються товари, роботи та послуг через мережу Інтернет (табл. 2).

Таблиця 2

Емісія платіжних карток з носіями віртуальної інформації та функцією електронних платежів

Дата	Усього, тис.	Відхилення, %	За видами носіїв інформації: віртуальні, тис.	Відхилення, %	Частка від загальної кількості карток, %	З них з функцією електронних грошей, тис.	Відхилення, %	Частка від загальної кількості карток, %
01.01.2010	29 104	x	76	x	0,26	38	x	0,13
01.01.2011	29 405	101,03	129	169,74	0,44	25	65,79	0,09
01.01.2012	34 850	118,52	987	765,12	2,83	12	48	0,03
01.01.2013	33 106	95,00	113	11,45	0,34	3	25	0,01
01.01.2014	35 622	107,60	185	163,72	0,52	5	166,7	0,01
01.01.2015	33 042	92,76	248	134,05	0,75	16	320	0,05
01.01.2016	30 838	93,33	291	117,34	0,94	9	56,25	0,03
01.10.2016	31 141	100,86	292	107,35	0,94	14	156	0,04

* сформовано авторами на основі даних джерела: [10]

У 2015 році спостерігаємо зростання на 7% загальної кількості випущених карток. Зокрема, платіжні картки з носіями віртуальної інформації найбільше емітувались у 2012 році: більш як у 7,7 рази або 2,83% від загальної чисельності випущених карток. У 2016 році їх кількість збільшилась на 7,35% відносно кількості платіжних карток з носіями віртуальної інформації. Спостерігається тенденція до зростання попиту на розрахунки в мережі Інтернет, а банківські установи продовжують пропонувати карткові продукти з

носієм віртуальної інформації, які забезпечують проведення трансакцій в режимі онлайн.

Аналіз ринку платіжних карток в Україні засвідчує, що емісія карток з функціями електронних грошей здійснювалася в незначній кількості. Так, протягом 2010–2014 рр. їх кількість взагалі зменшувалась: з 38 тис. шт. у 2010 році (0,1% від загальної кількості емітованих карток) до 3 тис. у 2013 році (0,01% від загальної кількості емітованих карток). У 2016 р. емітовано 14 тис. карток з функцією електронних грошей, що на 56% більше, аніж у 2015 р, однак, частка від загальної кількості карток становить 0,04% від загальної кількості карток.

Отже, частка ринку платіжних карток з функцією електронних грошей в середньому за досліджуваний період змінювалось від 0,13% у 2010 році до 0,04% у 2016 році. Це свідчить що в суб'єктів господарювання знижується попит на платіжні картки з функціями електронних грошей та зростає попит на використання електронних платіжних гаманців онлайн.

Як вже зазначалось, банк, який має намір здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний до початку їх випуску узгодити з НБУ правила використання електронних грошей а також банк має право здійснювати випуск електронних грошей, номінованих тільки в національній валюті – гривні. Нині, за даними НБУ зазначені вище вимоги до випуску електронних грошей дотримуються наступні банківські установи (табл. 3).

Таблиця 3

Перелік банків, що мають право здійснювати випуск електронних грошей згідно з законодавством України у 2016 році [11]

Найменування банку	Найменування електронних грошей/ платіжної системи, з використанням якої здійснюються операції з електронними грошима
ПАТ «Альфа-Банк»	«Максі», MasterCard, Visa
ПАТ «ПолікомБанк»	ПРОСТІР
ПАТ «ДіамантБанк»	ПРОСТІР
АТ «Ощадбанк»	MasterCard, Visa
ПАТ «Перший Інвестиційний Банк»	MasterCard, Visa
ПАТ «Банк Восток»	MasterCard, Visa
ПАТ «Банк Форвард»	MasterCard, Visa
ПАТ «Укрсоцбанк»	MasterCard, Visa
ПАТ «Гаскомбанк»	MasterCard, Visa
ПАТ КБ «ПриватБанк»	MasterCard
ПАТ «Банк «Юнісон»	MasterCard
ПАТ «Діві Банк»	MasterCard
ПАТ «Кристалбанк»	MasterCard
АБ «Південний»	Visa
ПАТ «КБ «Глобус»	«ГлобалМані»

В Україні у 2016 р. здійснювали випуск електронних грошей банки через національні та іноземні (Visa, MasterCard) платіжні системи. До вітчизняних платіжних систем електронних грошей належать: «МонеХу» (ПАТ «ФІДОБАНК»); «Максі» (ПАТ «Альфа-Банк»); «ГлобалМані» (АТ «Ощадбанк», ПАТ «КБ «Глобус»); «ПРОСТІР» (АТ «Ощадбанк», ПАТ «Укргазбанк», ПАТ «ПолікомБанк», ПАТ «ДіамантБанк»). У системах «МонеХу», «ГлобалМані», «ПРОСТІР» власниками електронних грошей можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи.

У системі «Максі» користувачем є тільки фізична особа, яка є власником електронних грошей і має право використовувати їх для придбання товарів і здійснення переказів. В системі можливе накопичення й використання бонусів, що надаються в точках продажів партнера програми із застосуванням MAXI Card.

Проаналізуємо обсяг емітованих електронних грошей банками-емітентами в Україні та визначимо їх частки ринку (табл. 4).

Таблиця 4

Обсяг емітованих електронних грошей банками-емітентами в Україні в 2015–2016 роках *

Банк	Назва електронних грошей/ платіжної системи	Обсяг емітованих електронних грошей, млн. грн.		Відхилення		Частка ринку електронних грошей, %		Відхилення, +,-
		I півріччя 2015 рік	I півріччя 2016 рік	+, -	%	I півріччя 2015 рік	I півріччя 2016 рік	
ПАТ «Альфа-Банк»	MaXi	9,315	14,9	5,6	160,0	29,66	38,30	8,64
ПАТ «Фідобанк»	МoneХу	12,379	11,9	-0,5	96,1	39,42	30,59	-8,83
АТ «Ощадбанк»	GlobalMoney	8,5	8,5	0,0	100,0	27,07	21,85	-5,22
ПАТ «КБ «Глобус»								
ПАТ «ПолікомБанк»	ПРОСТІР	0,2	2,3	2,1	1150,0	0,64	5,91	5,28
ПАТ «ДіамантБанк»								
ПАТ «Траст Банк»								
ПАТ «Експрес Банк»								
ПАТ «Перший інвестиційний Банк»	MasterCard	1	1,2	0,2	120,0	3,18	3,08	-0,10
ПАТ «Банк Восток»								
ПАТ «Банк Форвард»								
ПАТ «Укрсоцбанк»								
ПАТ «Гаскомбанк»								
ПАТ КБ «ПриватБанк»								
ПАТ «Банк Юнісон»								
ПАТ «Діві Банк»								
ПАТ «Кристалбанк»								
ПАТ «Банк Форвард»								
ПАТ «Перший інвестиційний Банк»	Visa	0,01	0,1	0,1	1000,0	0,03	0,26	0,23
ПАТ «Банк Восток»								
АБ «Південний»								
ПАТ «Укрсоцбанк»								
ПАТ «Гаскомбанк»								
Всього		31,40	38,9	7,5	123,9	100	100	0

* сформовано авторами на основі даних джерела: [8]

Найбільшими емітентами електронних грошей в 2015 р. були ПАТ «Фідобанк», який є емітентом електронних грошей МoneХу – на суму 12,379 млн грн або 39,42% від усього ринку електронних грошей в Україні, ПАТ «Альфа-Банк», який є емітентом MaXi – на 9,315 млн грн або 29,7%, АТ «Ощадбанк», емітувавши електронні гроші в GlobalMoney – на 8,5 млн грн або 27,7%. А вже у I півріччі 2016 р. порівняно з I півріччям 2015 р. збільшився випуск електронних грошей в окремих емітентів і, відповідно, змінилися обсяги часток ринку.

Так, лідером на ринку фіатних електронних грошей є: «MaXi» від ПАТ «Альфа-Банк» 38,3%, що на 8,6% більше у порівнянні з 2015 роком (зростання на в 1,6 рази); МoneХу від ПАТ «Фідобанк» – 30,6%, що на 8,83% менше від займаної частки ринку у 2015 р., або на 3,9% від емітованих електронних грошей для фізичних осіб (з 7,2 млн грн до 11,9 млн грн); GlobalMoney від АТ «Ощадбанк» охопив 21,9%, що на 5,2 менше, у порівнянні з 2015 р.; платіжна система ПРОСТІР збільшила випуск електронних грошей в 11 разів – з 0,2 млн грн до 2,3 млн грн і зайняла частку ринку у 5,9%; MasterCard на 20% збільшив емісію електронних грошей до 1,2 млн грн і зайняв частку ринку у 3,1%; Visa збільшила свою присутність на ринку майже у 10 разів – з 0,01 млн грн до 0,1 млн грн і це – 0,26%.

Варто зазначити, що усі статистичні дані НБУ не містять інформацію про іноземні електронні платіжні засоби через те, що вони офіційно в Україні не зареєстровані. Зокрема, правила використання електронних грошей торгових марок «Webmoney»,

«Яндекс.Деньги», «QIWI Wallet», «Wallet one»/ «Єдиний гаманець» та ін. не узгоджувалися в НБУ.

Домогосподарства, корпоративний сектор, сектор загального державного управління активно використовують безготівкові платіжні засоби та електронні гроші зокрема. В ході проведеного аналізу виведено чинники, які впливають на формування сукупного попиту на електронні гроші: зміна обсягів ВВП, швидкість обігу електронних грошей (трансферабельність), зміна індексу споживчих цін, заощадження, зміни кон'юнктури ринків тощо.

Найближчими роками збережеться тенденція використання електронних грошей. Відповідно, зростатиме потреба у обслуговуванні руху електронних грошей як і між небанківськими платіжними системами, так і традиційними банківськими установами.

Висновки. Реалізація грошово-кредитної політики НБУ і регулювання обігу електронних грошей зокрема залежить від управління емісією електронних грошей, розрахунку їх впливу на грошовий обіг і грошову масу, інфляції, відмивання грошей, фінансової безпеки суб'єкта господарювання та захисту систем електронних платежів тощо.

Недостатньо дослідженими вченими залишаються питання відшкодування електронних грошей емітентом на вимогу їх власника у випадку неплато-спроможності емітента, запровадження обов'язкових резервних вимог під емісію електронних грошей, як емісія електронних грошей небанківськими установами вплине на сукупний обсяг грошової маси та ін. Це потребує формування інструментів удосконалення регулювання обігу електронних грошей, таргетування грошової маси як напрямку грошово-кредитної політики НБУ.

НБУ для регулювання обсягів пропозиції електронних грошей може обирати методи прямого та непрямого грошово-кредитного регулювання з врахуванням основної мети – досягнення стабільного рівня цін.

Методами прямого регулювання є [12, с.197]:

1) законодавче обмеження можливості створення електронних грошей приватними емітентами за допомогою ліцензування даного виду діяльності і регламентування порядку діяльності емітентів;

2) введення обов'язкових резервних вимог під емісію електронних грошей, як до трансферабельних депозитів;

3) вимога щодо проведення безготівковими розрахунками корпоративними секторами та секторами загального державного управління;

4) скорочення надлишку ліквідності, створюваного заміною готівки грошей НБУ електронними грошима шляхом здійснення операцій на відкритому ринку.

Методами непрямого регулювання є [12, с. 199]:

- організація та проведення банківського нагляду;

- заходи безпеки проведення платежів, протидії відмиванню грошей, фінансових злочинів тощо;

- організація ведення грошово-кредитної статистики щодо обігу електронних грошей;

- забезпечення конвертованості, зобов'язання емітентів електронних грошей на вимогу клієнта здійснювати обмін електронних грошей на готівку за номіналом для фізичних осіб та трансферабельність обігу електронних грошей на розрахункових рахунках юридичних осіб та ін.

Методи регулювання НБУ обігу електронних грошей можуть реалізовуватись шляхом прямого (через безпосередній вплив суб'єкта адміністрування – НБУ на об'єкт – банківські установи через наказ, постанови, розпорядження, інструкції тощо) або непрямого (формування економічних стимулів банківських установ через відповідні функції, надання можливості вибору варіанту поведінки) впливу.

Наведемо особливості та ризики застосування регулювання НБУ обігу електронних грошей в табл. 5.

Таблиця 5

Прямі та непрямі методи регулювання НБУ обігу електронних грошей *

Назва методу	Застосування	Ризики
1	2	3
<i>Методи прямого регулювання</i>		
Законодавче обмеження можливості створення електронних грошей приватними емітентами	Ліцензування НБУ комерційних банків щодо емісії електронних грошей	Обмеження входу на ринок електронних грошей небанківським фінансово-кредитним установам, зниження рівня електронних платіжних інновацій, втрати сеньйоражу
Введення обов'язкових нормативів резервування під емісію електронних грошей, як до трансферабельних депозитів	Кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 0	Зростання нормативу може вивести до обмеження пропозиції емісії електронних грошей, збільшення грошового агрегату М1, незабезпеченість емісії електронних грошей
Вимога щодо обсягів проведення розрахунків електронними грошима	Обмеження в частині суми: для поповнюваних електронних пристроїв сума не повинна перевищувати 8000 грн., а для непоповнюваних електронних пристроїв ця сума не повинна перевищувати 2000 грн.); право використання електронних грошей до 35000 грн протягом календарного року). Загальна сума електронних грошей перерахованих Користувачами-фізичними особами іншим Користувачам-фізичним особам з використанням Розрахункових карток не перевищувала 500,00 (п'ятсот) гривень на день та 4 000,00 (чотири тисячі) грн протягом одного місяця	Зниження трансферабельності електронних грошей
Вимога щодо проведення безготівковими розрахунками	З 04 січня 2017 року гранична сума розрахунків готівкою за участю фізичних осіб – 50 тис грн, а для розрахунків готівкою підприємств (підприємців) – 10 тис грн.	Використання інших інструментів безготівкових розрахунків
Скорочення надлишку ліквідності, створюваного заміною готівки грошей НБУ електронними грошима	Здійснення операцій на відкритому ринку, каналльні відсоткові ставки	Скорочення надлишкових резервів – скорочення грошової бази
<i>Методи непрямого регулювання</i>		
Організація та проведення банківського нагляду	Економічні нормативи	Недотримання економічних нормативів в банківській діяльності
Заходи безпеки проведення платежів, протидії відмиванню грошей, фінансових злочинів тощо	Підвищення рівня фінансової грамотності суб'єктів господарювання, попередження фінансових злочинів	Відмивання грошей, тінізації економіки
Організація ведення грошово-кредитної статистики щодо обігу електронних грошей	Інфографіка про використання електронних грошей	Недостовірність даних щодо обігу ринку електронних грошей
Конвертованість	Зобов'язання емітентів електронних грошей на першу вимогу клієнта здійснювати обмін та обіг електронних грошей	Уповільнення обігу електронних грошей

* сформовано авторами

При визначенні співвідношенні прямих і непрямих методи регулювання НБУ емісії та обігу електронних грошей відзначимо, що ці методи практично використовуються одними і тими самими суб'єктами та застосовуються щодо одних і тих самих об'єктів. Це сприяє врахуванню досвіду ЄС щодо обігу електронних грошей та стимулюванню їх розвитку.

Активне використання суб'єктами господарювання електронних грошей сприятиме подальшій емісії електронних грошей банківськими установами, активному розміщенню та використанню терміналів для проведення платежів електронними грошима, зростанню

кількості транзакцій завантаження/вивантаження електронних грошей через термінали з використанням карток, заміщенню готівкових грошей тощо.

Список використаних джерел:

1. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 // Постанова Правління НБУ. – 2015. – №391. – 56 с.
2. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №29. – С. 137.
3. Положення про електронні гроші в Україні // Постанова Правління НБУ. – 2010. – №480. – 56 с.
4. Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a18
5. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні : науково-аналітичні матеріали. – Вип. 10 / П. М. Сенищ, В. М. Кравець, В. І. Міщенко, О. О. Махаєва, В. В. Крилова, Н. В. Грищук. – К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – 145 с.
6. Кравчук В. Електронні гроші в Україні : аналітичний звіт / В. Кравчук, Д. Науменко, А. Глибовець. – К. : Альфа-ПК, 2012. – 64 с.
7. Wilusz D. Legalde terminants of electronic money systems developmentin European Union / Prawny i ekonomicznyprzeглядprawaogospodarczego. – Wydawnictwo Naukowe UAM. – 2011. – Vol. 2. – P. 125–134.
8. Електронні гроші / Офіційне інтернет-представництво НБУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=125412&cat_id=22918283
9. У I півріччі 2016 року в Україні оплата електронними грошима зросла в 1,6 рази до 1,8 млрд грн. / Офіційне інтернет-представництво НБУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36693445
10. Загальні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні / Офіційне інтернет-представництво НБУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219
11. Узгодження правил використання електронних грошей / Офіційне інтернет-представництво НБУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=66296
12. Кочергин Д. А. Электронные деньги : учебн. / Д. А. Кочергин. – М. : Изд-во Маркет ДС; Центр исследований платежных систем и расчетов (ЦИПСиР), 2011. – 26,5 п.л.